

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΕΡ

Ἡ παράστασις τοῦ Δὸν Κάρλο στὸ Ἐθνικό.

Ὁ κόσμος τῆς Τέχνης γιόρτασε φέτος τὴν ἐπέτειο τῆς γεννήσεως τοῦ Φρειδερίκου Σίλλερ. 175 χρόναι πέρασαν ἀπ' τὸ 1779 ποῦ γεννήθηκε στὸ Marbach ὁ μεγαλύτερος δραματογράφος τῆς Γερμανίας, καὶ 130 ἀπ' τὰ 1805 ποῦ ἔνα μαγιάτικο ἀπόγευμα ὁ θάνατος ἔσβυσε πρόωρα—στὰ 45 χρόνια τῆς—τὴν υπέρλαμπρη ὑπαρξί τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Γκαίτε ἔλεγε, «ὅτι ἦταν ἡ ἐνσάρκωσις τῆς καθαρότητος, τῆς ἀνυψωμένης πάνω ἀπὸ κάθε γῆϊνο». Γεννημένος ὁ Σίλλερ σὲ ἐποχὴ ποῦ ἀντιχοῦσε ἀκόμα τὸ κίνημα τοῦ Ρουσσώ, καὶ οἱ κοσμικοὶ πολιτικὲς κατευθύνσεις γκρέμιζαν φεουδαρχικὲς τυραννίες, ἀγκάλιασε μὲ τὴ θέρμη τῆς νεανικῆς ψυχῆς του τὸ μεγάλο ἰδανικὸ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν. Ἐκείνος ἀπὸ ἀνορχικός στὰ πρῶτα ἔργα του, δίνει πλήγματα εἰς ἐπικρατοῦσας ἀξίες. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασι τὸν κηρύσσει ἐπίτιμο πολίτη τῆς, ὅμως ὁ Σίλλερ ἔχει πάντοτε πιά νᾶναι ὁπαδὸς τῆς, μὲ περιφρόνησι μιλοῦσε γιὰ τοὺς «ἐλεεινοὺς δημίους» ποῦ τόσο ταπεινά ἐφήμωσαν στὴ ζυγὴ τὰ ἀνώτερα ἰδανικά τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν.

Τὸν καταλυτὴ τῶν σωματικῶν ἀξιών διαδέχεται ὁ οἰκοδόμος τοῦ μέλλοντος. Τῆ νεανικῆ ὁρμῆ τοῦ ὁπαδοῦ τοῦ Ρουσσώ ἀντικιθιστὰ ἡ Καντιανὴ ἐπιρροή. Ἐμποτισμένος ἀπ' τὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ, κάνει θρησκεία του τὴν ἐσωτερικὴ ἠθικὴ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Ἰδανικὸ τῆς τὴν ἐλευθερία καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸ. Φανατικὰ πιστεύοντας στὸν ἐξευγενιστικὸ καὶ ἀναπλαστικὸ ρόλο τῆς Τέχνης ἐπάνω στοῦ ἀνθρώπου τῆ ψυχῆ, βάζει στὴν ἐξυπηρετήσι τῆς τῆς δραματικῆς καὶ ποιητικῆς του ἰκανότητά. Ἔτσι προσφέρει στὴν ἀνθρωπότητα τὸν «Δὸν Κάρλο», μὲ κωμικοὺς τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ μαρκησίου Πότσα. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἱεροφάντης τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. ὁ «πολίτης τοῦ σύμπαντος», ὁ ὄνειροπόλος δραματιστῆς, ὁ Σίλλερ ὁ ἴδιος, ποῦ ἀπ' τὴ ψηλὴ σκοπιὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς ἔχει τὴν προοπτικὴ τῶν αἰώνων. Ὅμως ὁ Πότσα δὲν εἶναι ὁ νικητῆς, εἶναι ὁ πρόδρομος ποῦ συνθλίβεται ἀπὸ τὴν τεράστια δύναμι τοῦ καθιερωμένου τῆς τυραννίας* καὶ τῆς τυφλῆς πίστεως

Ὁ «Δὸν Κάρλος», τὸ τέταρτο ἀπ' τὰ ἑννὰ δράματα τοῦ Σίλλερ, ἔχει οὐσιωδέστατη σημασία καὶ μέσα στὴ παγκόσμια δραματογραφία, καὶ στὸ Σίλλερικὸ ἔργο αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Μ' αὐτὸν χαράζει τὴν ὁδὸ τῆς ἐξιδανικεύσεως τοῦ θεάτρου, σ' αὐτὸν γιὰ πρῶτη φορὰ μεταχειρίζεται τὸ Ἰαμβικὸ μέτρο (Blankvers), μιμούμενος τὸν Lessing καὶ ξεπερνώντας τον. Ὁ Ἰαμβος ἔγινε ἔκτοτε ὁ ρυθμὸς τῆς ἔμμετρης κλασικῆς γερμανικῆς τραγωδίας. Παρ' ὅλο ποῦ χρονολο-

γικῶς κατετίσσεται στὴν πρῶτη ἐποχὴ τῆς δημιουργίας του, ἀνήκει οὐκ ἰσχυρὰ στὴ δευτέρη. Εἶναι ὁ πρόδρομος τῶν Wallenstein, «ἢ πολλὰ ὑποσχομένη ἀπαρχὴ τῶν ἱστορικῶν δραμάτων του».

Πέντε ἑξάχρονα χρόνια ἀπασχολήθηκε ὁ Σίλλερ μὲ τὸ ἔργο του αὐτό, ἀπὸ τὰ 1782 ποῦ γράφει στὸν Reinwald «Μέσα στὴν ἐξάστια πρωϊνὴ ὄρα, σκέπτομαι σένα φίλε καὶ τὸν Κάρλο μου», καὶ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1787 ποῦ πρωτοποιήθηκε στὸ Ἀμβούργο, τὸ ἔργο ἄλλαξε μορφή καὶ κατευθύνσεις, πρὸς βλάβην τῆς ἐνότητος δυστυχῶς.

Δεσμοὶ προσωπικοὶ τοῦ ποιητοῦ, ἡ φιλία του μὲ τὸν Körner, ὁ ἀτυχὸς ἔρωτάς του πρὸς τὴ Καρλόττα von Kalb, καθρεφτίζονται μέσα στὸ δράμα. Ὁ τύπος τοῦ Ἰ φάντη καὶ τὰ ποιήματά του τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι γεμάτα ἀπ' τὸ ἐρωτικὸ τοῦ πάθος. Ὁμοίως μέσα σὲ τόσα χρόνια ὁ ἔρωτάς ὑποχωρεῖ Ὁ Πότσα, ὁ ἐξάγγελος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, κυριαρχεῖ μέσα στὴ σκέψι τοῦ ποιητοῦ. Τὸ ἔργο ἀλλάζει κατεύθυνσι, ἀπὸ ἐρωτικὴ τραγωδία γίνεται ἰδεολογικὸ πολιτικὸ Εὐαγγέλιον.

Οἱ ἀριστοκρατικοὶ κύκλοι ποῦ συναναστόφηκε δὶπλα στὴ Καρλόττα, τοῦ δίνου ὑπόδειγμα γιὰ τοὺς τιτλοῦχος τῆς Ἰσπανικῆς αὐλῆς, ποῦ τόσο ἐξάστια ζωογραφεῖ. Ἄν καὶ ἡ μεγαλοφυὴς διαίτησί του τὸν βληθᾶ ν' ἀνιπαρσάται καὶ ὅσα ποτέ του δὲν ἀντίκρουσε. Ὁ Γκαίτε λέει γιὰ κάποιο ποίημα τοῦ Σίλλερ, πῶς μέσα σ' αὐτό, «Ἡ θάλασσα κυματίζει, παφλάζει καὶ βουίζει», ὡς τόσο ὁ Σίλλερ τὴ θάλασσα ποτέ του δὲν τὴν εἶδε. Ὁ Ρχάρδος Βάγνερ μὲ θυμασιὸ ἐκφράζεται γιὰ τὴν ὑλέροχη περιγραφή τῶν τύπων τῆς Ἰσπανικῆς αὐλῆς στὸ Δὸν Κάρλο, προσθέτει μάλιστα ὅτι ἀπὸ ὀρισμένη ἄποψι, «ὁ ἴδιος ὁ Σαίξπηρ δὲν εἶναι τὸ ἀλλίτερο ὑπόδειγμα γιὰ τὴν ψυχὴν σφαῖρας τοῦ ἰδανικοῦ ποῦ ἄγγιξε ὁ ποιητῆς τοῦ Δὸν Κάρλο, ἢ μὲ τὰ τοῦ μεγάλου Βρεττανοῦ δὲν ἔχει εἰσχωρήσει».

Ὁ Δὸν Κάρλος ἀπ' τὴς πρῶτες ἀναγνώσεις καὶ παραστάσεις βρῆκε τόσοσ ἐπικριτάς, ποῦ ὁ Σίλλερ ἀναγκάστηκε νὰ γράψῃ 12 ἐπιστολάς, καὶ μέσα σ' αὐτὲς ἐξηγεῖ καὶ ἀναλύει τὸ ἔργον του Παρ' ὅλα αὐτὰ, οἱ σοφοὶ μελετηταὶ ἐξακολουθοῦν νὰ τοῦ βρίσκουν ἀδύνατες πλευρὰς. Πάντως ἡ πνοὴ τῆς μεγαλοφυίας κατορθώνει νὰ ἐξουδετερώνη τὴς μικρὰς ἀτέλειες. Ἦσως ἂν ὁ πρόωρος θάνατος δὲ σταματοῦσε τὴ δημιουργία τοῦ Σίλλερ, ἡ γῆ θάχε ἔνα ἀκόμα δραματογράφον Ἰσαξιο τοῦ Σαίξπηρ καὶ ἀνώτερό του σὲ ἰδεολογικὸ περιεχόμενο.

Τιμώντας τὸν ποιητὴ ποῦ ἔμνησε τὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἐθνικὴ Σκηνὴ ἀνέβασε τὸ «Δὸν Κάρλο» μὲ τὴ στοργικὴ φροντίδα ποῦ τὴ χαρακτηρίζει. Σωστὴ κατεύ-

θυνσι δώθηκε στο ανέβασμα. Τὰ περίφημα σκηνικά καὶ κοστούμια συνέβαλαν νὰ δημιουργηθεῖ κάποια ἀτμόσφαιρα, δὲν ολοκληρώθηκε ὅμως ἡ προσπάθεια αὐτή, γιατί κανεὶς σχεδὸν ἠθοποιὸς δὲ στάθηκε ἀντάξιος τῶν απαιτήσεων τῆς Σιλλερικῆς αὐτῆς τραγωδίας. Ὁ κ. Μινωτὴ πού ἐπέτυχε περισσότερο ἀπὸ ἄλλους, ἦταν πολὺ ἀπλὸς γιὰ μαρκήσιος Πόζα. Δὲ θελω νὰ πῶ μὲ αὐτὸ πῶς ἔπρεπε νὰ φθάσει σὲ μελοδραματικὲς ὑπερβολές. Ὁ Bulthaupt εἰρωνεύεται μὲ ὄρετό χιοῦμορ ἠθοποιὸς τῆς ἐποχῆς του, πού βγαίνουν λομπιδῶς στὴ Στηνὴ, σὰ ν. θελαν ν' ἀναγγεῖλουν «Ἐγὼ μαι ὁ μεγάλος Πόζα». Πάντως μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ γλιστρήματος, καὶ τῆς ἀταίριαστη, ρεαλιστικῆς ἀποδόσεως τοῦ κ. Μινωτῆ, ὑπάρχει ὁ κατάλληλος τόνος πού ἀπαιτεῖ ὁ τύπος, τὸν ξεχωριστὸν ὀνειροπόλον πού βρίσκεται ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα τῆς συνειθισμένης ζωῆς. Στὸν ὑπέροχο τύπο τῆς βασίλισσας Ἐλισάβετ, ὑπέροχο μέσα στὴ παγκόσμιο δραματολογία, ἡ δ. Παπαδάκη ἔκανε ὅτι μπορούσε πῶς πολὺ, εἶχε εὐχάριστη ἀπαγγελία, καὶ γενικὰ πολλὰ ἔξωτερικὰ προσόντα, μαζὺ μὲ κάποια θερμότητα. Ὅμως ὁ Σίλλερ θέλει περισσότερη πνοὴ καὶ ψυχὴ Ἄπὸ τῆ δ. Παπαδάκη, δεξιοτεχνικὰ φθασμένη καλλιτέχνηδα, περιμένουμε πιά αἰσθαντικώτερο παιξίμο, τὸ δημιουργικὸ παλμὸ πού συγκινεῖ. Ἡ κ. Παξινοῦ πού ἐνδιαφέρουσα ὡς Ἐβόλι, Ὁ κ. Δενδραμῆς ὡς Ἰνφάντης ξεπέρασε τὸν ἑαυτὸ του, στὴν εὐσυνειδητὴ προσπάθειά του εἶχε στιγμὲς πού ἔφθασε κοντὰ στὴν ἐπιτυχία. Ὁ κ. Γληνὸς βύσταξε τὸ βαρύτερο, καὶ κυρίως δραματικὸ ρόλο τοῦ βασιλιᾶ Φιλίππου. Ὅτι τοῦ ἦταν δυνατὸν τὸ ἔκανε μὲ εὐσυνειδητο τρόπο, τὸ ρόλο ὅμως αὐτὸ μόνον ὁ Αἰμίλιος Βεάκης, δυστυχῶς μόνον αὐτός, θὰ μπορούσε νὰ τον ἀναλάβει. Ἄφοῦ τὸ Ἐθνικὸ ἀπεφάσισε ν' ἀνεβάσει Δὸν Κάρολο, παρ' ὅλες τὶς ἀνυπέβλητες δυσκολίες πού ἤξερε πῶς θὰ συναντοῦσε στὸ ζήτημα τῶν ἠθοποιῶν, ἔπρεπε νὰ μεταχειριστεῖ τὸ βαρὺ του πυροβολικὸ. Ὁ κ. Ροζὸν καλλιτέχνης ἄξιος ἐκ πείρας δὲν ἀντελήφθη πόσο ἔβλαψε μὲ τὸν ἀργότατο ρυθμὸ του; Ὅσο γιὰ τὸν κ. Ἰακωβιδῆ πρέπει νὰ ἐπιμεληθεῖ τὴν ἀρθρωσί του, ἀδίκησε καὶ τὸν ἑαυτὸ του, καὶ τὸ ποῦ εἶχε πολλὴ ὄρεξι νὰ παρακολοιθῆσαι τὸ Σιλλερικὸ διάλογο Ἄρκετὲς σκηνὲς κατεστράφηκαν ἀπὸ μικρὲς ἀπροσεξίες, περισσότερον ὄλων ἢ περιήμη σκηνὴ μεταξὺ Φιλίππου καὶ μεγάλου Ἰροξεταποῦ. Ὁ Gregor, ἂν δὲν κάνω λάθος, λέει πῶς ὁποιος δὲν κατάλαβε αὐτὴ τὴ σκηνή, δὲν κατάλαβε τὸ ἔργο. Δὲ χρειάζεται ἄλλωστε νὰ εἶναι κανεὶς σοφὸς ἐρευητῆς τοῦ θεάτρου γιὰ ν' ἀντιληφθεῖ τὴν οὐσιωδέσστη σημασία τῆς σκηνῆς αὐτῆς, ἡ ἴποια δυστυχῶς δόθηκε τόσο ἄτονα, πού τὸ κοινὸ δὲν ἀντελήφθηκε ὅτι ἔπρεπε.

Ἄς μὴ ζητᾶμε τὸ τέλειο, ὁ ἴδιος ὁ Σίλλερ λέει: «Ὅτι τὸ θέατρο κερδίζει ἀπ' τὰ ἔργα του, ὄχι τὰ ἔργα του ἀπ' αὐτό». Τὸ γράψαμε καὶ πρὶν, ἡ Σιλλερικὴ μεγαλοφυΐα περνᾶ πάνω ἀπ' ὅλες τὶς ἐλλείψεις

καὶ τὶς ἐξουδετερώνει. Ἡ κριτικὴ ἔχει καθήκον νὰ βάλει τὰ γυαλιὰ της καὶ ν' ἀναφέρει ὅσα νομίζει στραβά. Ὁ κόσμος πρέπει νὰ δεῖ το Δὸν Κάρολο, καὶ ξένοιαστος νὰ χαρεῖ τὸ ἀμυστοῦργημα αὐτό, πού ὁ αὐχὴς ἀπ' θαυῶν σκηνοθέτης Φῶτος Παλιῆς καὶ ὁ κ. Ροζὸν τῆς τὸ ἀνέβασαν μὲ ἔμπνευσι καὶ κάθε δυνατὴ προσπάθεια.